

Радојица Р. ЈОВИЋЕВИЋ*

КЊИЖЕВНИ РОД, МОТО И ЈЕЗИК ТЕСТАМЕНТА ПЕТРА II ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША

Апстракт: Његошев *Тестамент* — попут средњовековних српских владарских повеља — чине два дела: 1. *аренга (преамбула)* или *духовни део* и 2. *диспозиција (одлука; завештање)* или *материјални део*. Као службени, правни акт, *завештање* је писано једноставно, пословно-административним језиком. *Духовни део*, пак, писан је свечаним стилем, добрим делом богослужбеним тоном, са доста *црквено-словенизама*, од којих се понеки у коментарима или у публикувању Његошева *Тестамент* нетачно транскрибују, а понеки и погрешно интерпретирају, посебно хомоними.

Кључне речи: **свѣтъ** (τό φῶς; *lūten* = *светлост*) : **свѣтъ** (ὁ κόσμος; *mundus* = *свет; свемир*); **крѣгъ** (*брег = брдо, гора, висина*) : **крѣгъ** (*брег = обала*), **лоно** (*недро, наручје, крило; окриље*); **надежда**; вокатив **Гоподи!**

„**Слава тебѣ показавшемъ намъ свѣтъ!**”
[„*Велико славословље*”; „*Gloria in excelsis Deo*”]

На годину и по пред смрт Његош је „на Перчању 20. маја 1850.” — спреман за скори исход своје болести — сачинио *Тестамент*, за који Милован Ђилас, у својој књизи *Његош — пјесник, владар, владика*, каже: „Да ни слова није забиљежио, Његош би остао знаменит *Тестаментом... Тестамент* је, у ствари, његово посљедње књижевно дјело и међу највишим донетима његовим...” А да у своме дивљењу није усамљен, Ђилас се позива на Ива Андрића и Исидору Секулић: „Иво Андрић је пр-

---

* Проф. др Радојица Р. Јовићевић, Филолошки факултет, Београд

ви уочио чудесну љепоту Његошевог *Тестамент*, а Исидора Секулић из њега [из *Тестамент* — Р. Ј.] је извукла тему — поглавље у својој надахнутој књизи о Његошу.”¹

У свом знаменитом есеју „Његош као трагични јунак косовске мисли” Иво Андрић указао је и на значај Његошева *Тестамент*: „Те јесени [1851. г. — Р. Ј.] на Цетињу је лежао смртно болестан Владика, а у руском конзулату [у Дубровнику — Р. Ј.] био је похрањен његов тестамент, сам за себе једно јединствено дело, као круна његовог живота и стварања. Ево шта је писало у првом делу тога тестаментa”.² И ту, за потврду, Иво Андрић наводи тај први део, који ће Исидора Секулић — а за њом нешто касније и Милован Ђилас — означити као духовни део Његошева *Тестамент*.

Дело Исидоре Секулић „Његошу књига дубоке оданости” садржи посебно поглавље — *Тестамент Владике Рада* (стр. 367–388), за који ауторка каже да „по обиму нити је књига нити је свеска. То је свега страна и по штампаног текста. Дели се текст на два главна дела: *духовни* и *материјални*”... То је „најлепши тестамент, који има наша историја и наша књижевност”... „То је тестамент написан да се чита и да се памти. То је последња Владичина песма. Такав тестамент нико пре ни после њега није написао. У својој класици ми имамо и један класичан тестамент”... „Владичин тестамент, са своја два дела, јесте једна симболична конструкција Владичина бића. Сажета, сведена, али потпуна. У *духовном делу* тестаментa Владика је прикончао са животом као мудрац, као религиозан дух. Ни трунке анималног ужаса од смрти. Ни реч жаљења што умире са тридесет и осам година... У материјалном делу свога тестаментa Владика импонује као владар и отац, импонује нам ту и невероватно слабирм стилем и слабирм граматиком, чим је прешао на материјалне ствари.”³

А Милован Ђилас наставља: „Написао је ‘*Тестамент*’ из једног маха, није га ни преписао, него оставио с прецртавањима и умецима, онако како је из најпотресније, најчистије мисли, из инспирације, изашао на хартију. Али тих поправки, типично његошевских, има само у првом — да га тако назовемо — духовном дијелу. Одређивање насљедника и ма-

¹ Исп. Милован Ђилас, *Његош — песник, владар, владика*. Zodne, Београд — Љубљана, 1988, 536–539.

² Иво Андрић, *Његош као трагични јунак косовске мисли*. Влис, Београд, јун 2014, 21.

³ Исидора Секулић, *Његошу књига дубоке оданости*. Ethos, Београд, 2009, стр. 367; 379–380; 388.

теријална питања — други дио, изложена су једноставно, без прецртавања, без поправљања мисли пером... Тај први дио *Тестаментa* је довољно кратак да би се могао навести и у сажетијим студијама, а прелијеп и преособен да би се могао испустити. Он гласи:..."⁴ И овде Милован Ђилас, попут Ива Андрића и Исидоре Секулић, наводи тај први, духовни део Његошева *Тестаментa*. При том, Ђилас преузима само Његошев текст духовнога дела *Тестаментa*, а не и Његошев мото *Тестаментa* — реченицу на црквенословенском језику „**ГЛАВА ТЕВѢ ПОКАЗАВШЕМУ НАМЪ СВѢТЪ**”, коју је Његош узео из *Великога славословља* (с краја ноћнога православног богослужења).

Овакав *Тестамент* — за који Иво Андрић каже да је „сам за себе једно јединствено дело, као круна” Његошева „живота и стварања”; *Тестамент* који је за Исидору Секулић „најлепши тестамент, који има наша историја и наша књижевност”, да је то „последња Владичина песма” и да „такав тестамент нико пре ни после њега није написао”; *Тестамент* за који Милован Ђилас каже да је Његошево „последње књижевно дјело и [да је] међу највишим донетима његовим”, као и „да ништа није забиљежио, Његош би остао знаменит тестаментом” — такав тестамент намеће питање:

„А у који би се уметнички жанр могло сврстати то Његошево књижевно дело?”

На то питање одговорио је Димитрије М. Калезић, теолог и филолог и по образовању, а и по научноме опусу. Он указује на књижевни род у који би се Његошев *Тестамент* могао уврстити: „По својој форми овај састав [Његошев *Тестамент* — Р. Ј.], у доброј мјери, личи на *старе српске повеље*: структуриран је тако да разлаже мисао на два нивоа, па је онда излаже: уводни одломак представља богословски увод, пун мотива најдубљих увјерења, типична је *аренга* или преамбула, а завршни је пријетња јаросним судом Божјим над прекршиоцем тестаментa, односно тестаторове воље; у средини је типично тестаментални или завјештајни садржај — подаци о вриједностима, и лица којима се остављају, завјештавају”.⁵

С обзиром на Калезићево упоређивање Његошева *Тестаментa* са старим српским повељама, треба се задржати на том жанру и најпре подсетити да је реч *повеља* српска изведеница из именице **покељѣник**, старо-

⁴ Исп. Милован Ђилас, *н. д.*, стр. 536; 537; 538.

⁵ Димитрије М. Калезић, *Смисао Његошева тестаментa* (у књизи: Димитрије М. Калезић, *Његошеве теме*). Издавачки фонд СПЦ, Београд, 2009, 143–146.

словенске преведенице грчких именица τό *πρόσταγμα*, и ἡ *πρόσταξις*, (заповест, налог, наредба, наређење). Повеља је (данас): 1. свечана писмена изјава о признању и заслуги; 2. свечана писмена изјава која садржи основна начела међународне политике (нпр. Повеља уједињених нација; Повеља о људским правима и сл.). Примарно је, ипак, средњовековно значење: повеља је свечана исправа средњовековних владара, властеле и црквених великодостојника којом они дарују нека права и привилегије појединим правним или физичким лицима. То је документ (с највећом правном важношћу) којим се некоме нешто поклања или му се додељују нека права и повластице.⁶ Сам назив повеља употребљавао се не само у књижевном већ и у народном језику, на пример у *Балшиној повељи Дубровчанима* (1386) „и писа се сија повеља под Скадром”⁷. Поједине владарске повеље имале су златан печат, који је на пергаменту висио о свиленој траци, и називане су и златопечатним повељама или само хрисовуљама (хрисовуља < грч. χρυσόβουλλον; „златна була” < χρυσός злато + л. bulla печат; „златна була”, повеља са златним печатом).⁸ У најзначајније сачуване српске средњовековне повеље спадају: *Повеља бана Кулина Дубровчанима* (1189), *Хиландарска повеља Стефана Немање* (1198/1199), *Светостефанска повеља краља Милутуна* (1314), *Дечанска повеља Стефана Дечанског* (1330), *Повеља Твртка I Дубровнику* (1382).

Структурално обележје свечаних повеља била је *аренга* (исто што и преамбула). То је уводни део повеље који има „више књижевни и морални, него правни и историјски значај... У општа места оваквих аренги издавачи повеља, који су, можда, и диктирали текст, уносе лична душевна расположења, па од аренге често стварају надахнуто и мало уметничко дело... Поред целовитих лирских целина, у аренгама се појављују и потпуни аутобиографски ставови исказани у 1. лицу једнине...” Поједине аренге су понекад преузимање, преписивање или прерађивање. Владимир Мошин као пример наводи најстарију и најкраћу аренгу из *Повеље краља Милутина* манастиру Светога Николе Врањинског на Скадарском језеру (око 1296. године): „Благо и честно что јест Богу благоугодно јеже јест творити светим и божанственим црквам, сего бо ничто

⁶ Исп. *Речник српскохрватског књижевног језика*, књ. четврта. Матица српска, Нови Сад, 1970, 502.

⁷ Ђорђе Трифуновић, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*. Нолит, Београд, 1990, 256.

⁸ Исп. Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*. Просвета, Београд, 1961, 1070.

красеје нест: ни сребро, ни злато, ни каменије многоцено, ни бисерска красота. Того бо ради изволи краљевство ми сије доброје дјело и васхотев приложити сије моје малоје приношеније ка светому Николе рекше у Врађине..." С мањим изменама ова аренга се понавља и у неким нешто каснијим повељама (на пример у повељама краља Стефана Дечанског и цара Душана).⁹

Поједине повеље (посебно оне које су биле намењене световним лицима) писане су једноставно, народним језиком. Тако је *Повеља Кулина Бана* написана (1189) на српском народном језику, релативно ослобођеном од утицаја црквенога језика. Свечане повеље, пак, посебно рашке, а посебно манастирске, почињале су аренгом (преамбулом) писаном свечаним стилем, књижевним, српскословенским језиком, а у њиховој диспозицији (у одлуци, у „материјалном” делу) повеље „коришћен је народни језички израз. Дакле, два типа језика и два начина изражавања којима је српски писар савршено владао”. Аренге (уводни делови) најбољих српских повеља XIV в. — *Бањске* (краља Милутина), *Дечанске* (краља Стефана Дечанског) и *Призренске хрисовуље* (цара Душана), као и *Повеља краља Твртка I Дубровнику* — „писане су најбољим обрасцем тадашњег литерарног језика” и „представљају прворазредне текстове средњовековне књижевности. Диспозиције [одлуке] су писане за практичне потребе...”, а како је од њихове прецизности и јасноће зависило тумачење појединих права, то су ти делови повеља „морали и бити писани разговетним народним језиком”¹⁰. У тачност ове констатације може се уверити и лако доступним увидом у језик *Повеље Твртка I Дубровнику*, коју је „Стефан Твртко, милошћу Божјом краљ Србљем и Босни и Приморју” упутио Дубровнику 1382. године поводом његовога оснивања новог града (Херцег Новог) и солане у Жупи Драчевичкој.¹¹

После ове подуже дигресије о битним карактеристикама старих српских повеља — на које, по речима Димитрија Калезића, „по својој форми... у доброј мјери личи” Његошево завештање — најбоље ће бити ако се *Тестамент* сагледа у целини, а само условно подељен у два дела: на аренгу (преамбулу) и на диспозицију (одлуку, завештање) или — како би рекла Исидора Секулић — на духовни и материјални део.

⁹ Исп. Ђорђе Трифуновић, *Азбучник...*, 24–26.

¹⁰ Исп. Милица Грковић, *Речник имена бањског, дечанског и призренског властелинства у XIV веку*. Народна књига, Београд 1986, 5–8.

¹¹ В. *Повеља краља Твртка I Дубровачкој републици* (превео Радојица Р. Јовићевић) у Зборнику радова из науке, културе и умјетности *Бока*, бр. 15–16, Херцег Нови, 1984, 475–477; или на интернету.

I [духовни] део

„**ГЛАВА ТЕБѢ ПОКАЗАВШЕМЪ НАМЪ СВѢТЪ!**”

„Хвала Ти, **Господи**, јер си ме на бријегу [= на бријег, на гору, на висину — Р. Ј.] једнога Твојега **свјета** [**свѣта** = **једне твоје свјетлости**, а не **свијета** = космоса! — Р. Ј.] удостојио извести и зраках једнога Твојега дивног сунца благоволио напојити.

Хвала Ти, **Господи**, јер си ме на земљи над милионима и душом и тијелом украсио.

Колико ме од мога ђетињства Твоје непостижимо величество топило у гимне божествене радости, удивленија и велељепоте Твоје, толико сам биједну судбину људску са ужасом разматрао и оплакивао.

Твоје је **Слово** све из ништа створило, Твоме је закону све покорно. Човјек је смртан и мора умријети.

Ја са надежом ступам к Твојему светилишту божествене, којега сам свијетлу сјенку назрио јоште с бријега којега су моји смртни кораци мјерили.

Ја на Твој позив смирено идем: или под Твојим **лоном** [= окриљем. Р. Ј.] да вјечни сан боравим, или у хорове бесмртне да Те вјечно славим.”

II [материјални] део

„Ако ли се сада догоди да умрем, овај начин посље себе остављам.

1. За насљедника мојега остављам Данила, Станкова сина а мојега синовца; њему остављам владичество како је од старине узаконјено у Црну Гору. Истоме Данилу свеколико моје и движимо и недвижимо што имам у Црну Гору остављам, а препоручујем мојему брату Перу да Данила у свачему како својега сина наставља доклен се Данил учини способан народом управљати.

2. **Новци који су ми у Економ. банку у Петробурку**, од којих су облигације у Мин. иностраних дјел, **њих остављам народу црногорскоме**, то јест да су народње, а **добит од њих да прима владика** који био и за исту добит да им купује праха да бране слободу, а **гладне године да купује за исте новце жито и без паре и динара да га дијели сиротињи црногорској и брдској**, али нико никада да речене новце не може из банке узети но вјечно да у њему остају, само добићу да се ползују.

3. За новце који су ми у Бечу 50 хиљада фиоринах у барона Сине, а толико управо и у г-на Тирке добит с ове сто хиљадах фиоринах остављам родитељима и двјема сестрама да исту добит уживају док су они четворо живи, а пошто ми се преставе и родитељи и обије сестре, онда паре остају за народ црногорски на исти начин како и оне што су

у банку петробурску. Зато молим министерство мојега покровитеља, како бих се ја представио да прими облигације од овијех новацах у Бечу и да пренесе исте новце код онијех у Петробурку, да не би погинуле јадноме народу црногорскоме.

4. 50 хиљадах форинтих од рачуна од жита, које су ми у мојега брата Пера, нека их мој брат Перо раздава народу и купи од народа на онај лаки начин како сам ја уредио, а по смрти мојега брата нека се спреме у петробурску банку ће су и прочи моји новци, пак се нека с њином добићу поступа на исти начин како с добићу првијех, а у главу њи ну да нико не смије таћи, но нека вјечно у банку стоји да би се колико толико прискочило у нужди кукавоме но у исто доба и витешкоме народу црногорскоме.

5. 40 хиљадах форинтих које су у каси гвозденој на Цетињу, они се нека за нужде народње троше како виде мој наследник и мој брат Перо.

Ко ишта од овога овђе уписаногa преиначи био му црн образ пред људима и јаросни се суд Божи над њим извршио за ту грдну неправду коју би пред лицем неба и земље учинио.

Овај се тестамент у оригиналу оставља у консулат руски у Дубровнику за вишу сигурност и точност.

На Перчању, 20. маја 1850. Влад. црногорски П. П. Његош”

Сагледан у целини, *Тестамент* потврђује структуралну подударност са старим српским владарским повељама: садржи и *аренгу* (уводни, духовни део) и *диспозицију* (одлуку, опоруку, завештање, службени, материјални део). То је *Тестамент* — повеља (= заповест, налог, наредба, наређење) владара Црне Горе, забринутог на првом месту за слободу и опстанак народа црногорскога. То је повеља којом се налаже наследнику на трону да се само — од добити (никако од главнице!) за депоновани новац у банци — народу црногорскоме „купује праха да брани слободу, а гладне године... да купује жито и без паре и динара да га дијели сиротињи црногорској и брдској”. Главница, коју „нико не смије таћи, ...нека вјечно у банку стоји да би се колико толико прискочило у нужди кукавоме но у исто доба и витешкоме народу црногорскоме”.

И док завештајни, *материјални део* Његошеве опоруке по садржају и намени представља службени акт (правни документ), *духовни део* његовога *Тестаментa* делује као богослужбени чин, чија је прва реченица („*Глава тѣвѣ показавшемъ намъ свѣтъ*”) преузета с краја јутарњега православног богослужења, а којом се радосно објављује светлост новогa дана. Тим речима почиње једна од најстаријих црквених песама, тзв.

Велико славословље, које се у хришћанству сматра највишим обликом молитве, „када је човек свим срцем и умом утонуо у љубав према Богу”. *Великим славословљем* „Црква прославља Бога Творца, Промислиатеља, Искупитеља, Спаситеља и Животодавца”. Та древна црквена песма у хришћанском свету позната је као *Ἡ μεγάλη δοξολογία* (*Велико славословље*) у православном, а као химна *Gloria in excelsis Deo* (*Слава на висини Богу*) у римокатоличком и у англиканском богослужењу (*Glory to God in the highest*). Химна *Gloria in excelsis Deo* послужила је као инспирација и наслов за кантате Вивалдију, Баху, Хенделу, Моцарту и Бетовену.

Ту свечану почетну реченицу *Великога славословља* Његош узима за мото свога *Тестамент* и то на богослужбеном — црквенословенском језику. Следи уводни, први, *духовни део Тестамент*, за који Ђилас каже да је „кратак — неколико реченица”. И јесте кратак — да прецизирам: само седам реченица. А Ђилас наставља: „Али у њима је сав Његош — поетском мишљу, а и нечим другим, ако се може рећи, вишим и љепшим од тога — ставом према вјечности, према смрти и животу, људској судбини и Космосу...”¹² И ко год је писао о Његошеву *Тестаменту* — неизоставно је навео тих „неколико реченица” *духовног дела* његове опорукe. Пре Ива Андрића, Исидоре Секулић, Милована Ђиласа..., учинио је то 1910. године тада тридесетогодишњи монах, а потоњи епископ др Николај Велимировић¹³ у својој студији *Религија Његошева* и то у поглављу *Молитва и витештво*. За мото тога поглавља аутор узима речи Љубомира Ненадовића: „Он [Његош — Р. Ј.] је био побожан својом вишом побожношћу” и наставља: „Однос Његоша к Богу — ...може се изразити једном речју — *молитва*. Чудновато је, но зато не мање неоспорно је, да човек, који је избегавао церемонијалне и официјалне молитве, ...није у ствари никад ни прекидао своју молитву. Његова молитва дизала се и дизала га је божанском пламу сваког тренутка... Молитвом је Његош стално био сједињен са својим божанством. Његова божанска искра непрекидно је тражила комуникацију са „вјечним пламом” из кога је она и искочила. Песник смртни непрекидно је осећао потребу опште-

¹² Исп. Милован Ђилас, *н. д.*, стр.536.

¹³ Исп. Еп. Николај Велимировић, *Религија Његошева*. Изд. „Глас Цркве”, Шабац, 1987, 157–188. Прво издање (у наставцима) Дело, Београд, 1910 (девети наставак), 57/1, 108–126, а следеће изд. 1911. године. Књигу је у целини у Београду објавио Хришћански весник.

ња с Песником бесмртним; његова *луча микрокозма* непрекидно је привлачена неком невидљивом силом *лучи макрокозма...*¹⁴

Овде треба имати у виду да се разликују три типа молитве: молба (*прошеније*, искање), захвалност (благодарење) и славословље. Његош у својој молитви не иште ништа; његова молитва је захвалност Богу и прослављање Бога; захвалност Богу, што га је Бог „удостојио извести на висину једне своје *светлости*” и што га је „благоволио напојити *зракама* [лучама] једнога својега дивнога сунца”. Његош прославља Бога зато што је — по речима аутора студије *Религија Његошева* — „видео светлост Бога, која је другима недоступна; он је осећао себе близу ове *светлости*; и благодарност је испуњавала песникову душу заједно са похвалом и дивљењем”¹⁵.

Своју захвалност за светлост и за све што наводи у уводном, *духовном делу Тестаментa* Његош је изразио друкчије. Друкчијим стилем и језиком него у опоруци. Само завештање — *материјални* део Његошева *Тестаментa*, као правни акт, писан је једноставно, без прецртавања и исправљања, пословно-административним језиком, с минималним бројем *црквенословенизама* (само 9 од 442 речи), и то оних који су већ уобичајени у том сегменту језика, типа *движимо* и *недвижимо* (наследство), *прочи* (новци), да се *ползују* (да се користе)...

Духовни део, пак, писан је свечаним стилем, добрим делом богослужбеним тоном, са доста *црквенословенизама*. Да се и овде послужим статистиком: од укупно 130 речи у духовноме делу *Тестаментa*, 30 су *црквенословенизми* — што ликом, што обликом. Кад кажем обликом (граматичким), упућујем, примера ради, на прве две реченице духовнога дела *Тестаментa* у којима се Његош обраћа Богу богослужбеним вокативом, на *црквенословенском језику* — „Хвала Ти, Господи!” (а не — Господе!), чиме се чува управо тај богослужбени тон.

Има, међутим, у Његошеву *Тестаменту* неколико *црквенословенизама* који се и у појединим коментарима и у публикавању Његошева *Тестаментa* нетачно транскрибују, а понеки и погрешно интерпретирају, посебно хомоними. Кренућу од почетне реченице *Великога славословља*, коју је Његош узео за мото *Тестаментa*: „**ГЛАВА ТѢВѢ ПОКАЗАВШЕМЪ НАМЪ СВѢТЪ**”. Ову реченицу коментатори не преводe, што и није потребно, али је неопходна тачна транскрипција уз пропратни коментар само једне речи — **свѣтъ**. Та реч се у појединим публикацијама, а и на интерне-

¹⁴ Исп. Еп. Николај Велимировић, *Религија Његошева*. Изд. „Глас Цркве”, Шабац, 1987, 157–159.

¹⁵ *Н. д.*, 159.

ту (и у аудио и у визуелној презентацији и интерпретацији Његошева Тестаментa) транскрибује као свијет. То се не односи на Ива Андрића и Исидору Секулић, који су у своме „преузимању” духовнога дела *Тестаментa* тачно транскрибовали Његошев црквенословенски мото. Но у антологији *Беседе, најлепши говори из светског беседништва* — у коју је Зоран Сарамандић у целини уврстио Његошев *Тестамент* (и духовни и материјални део) — споменута реченица транскрибована је обичном ћирилицом, али само до речи свѣтъ: „Слава тебје показавшему нам свијет”.¹⁶ Како је овде реч о транскрипцији, а не о превођењу црквенословенскога текста, онда се мора имати у виду чињеница да у црквенословенскоме језику нема ијекавскога рефлекса. Чињеница је, такође, да је реч свѣтъ, и у старословенском и у црквенословенском језику, двозначна, да значи и 1. светлост (грч. τό φῶς, ген. φωτός; лат. *lūmen*) и 2. св(и)јет, свемир (грч. ὁ κόσμος; лат. *mundus*). У почетној реченици *Великога славословља* и Његошева *Тестаментa*, међутим, реч свѣтъ значи исто што и у грчком тексту — Δόξα Σοι τῷ δεῖξαντι το φῶς („Слава Теби, који си нам показао светлост”).

Треба рећи да Његош у своме опусу употребљава обе лексеме — и свјет и свијет, с тим што свјет употребљава само у значењу светлост, на пример: „под жалосним свјетом плачуће планете” (у песми „Тројица вас насамо, један другог не гледа”, стих 57); и метафорично: „до рођења свјета истинога [Исуса Христа; до хришћанства] / ви пресретни поклоници сунца” (*Луча микроkozма*, VI, 253–254). Реч свијет, пак, употребљава и у значењу свјет/лост (ређе) и у значењу св/иј/ет (космос, свет...). Пример за оба значења у истом стиху: „Је л’ вишега чуда икад било / откад паде свијет на свијету” (*Шћепан Мали*, III, 11–12). Овај стих су, својевремено — као илустрацију за одредницу „свијет, -а м свјетлост...” — Михаило Стевановић и Радосав Бошковић унели у свој *Рјечник уз пјесничка дјела П. П. Његоша*.¹⁷ Касније, међутим, у коментарима уз *Шћепана Малог*, Михаило Стевановић је овако протумачио наведени стих: „Је ли било већега чуда откад се свет (тј. људи) појавио на земљи”.¹⁸ Ја мислим да је тачно оно што пише у споменутоме *Рјечнику*, као и тумачење Слободана Томовића: „Је ли се икад догодило више чуда откако је свјетлост обасјала земљу”.¹⁹

¹⁶ *Беседе — Најлепши говори из светског беседништва*. Избор текстова Зоран С. Сарамандић. Унирекс, Подгорица, 1997, 338–339.

¹⁷ Михаило Стевановић и Радосав Бошковић, *Рјечник уз пјесничка дјела П. П. Његоша*. Просвета, Београд, 1954, 190.

¹⁸ П. П. Његош, *Шћепан Мали*. Просвета, Београд, 1980, 309.

¹⁹ Др Слободан Томовић, Коментари: *Лажни цар Шћепан Мали...*; Београд — Цетиње, 1990, 99.

И већ у следећој реченици свога *Тестаментa* Његош поново употребљава реч **свѣтъ**: „Хвала Ти, Господи, јер си ме на бријегу једнога Твојега свјета [**< свѣта**] удостојио извести и зраках једнога Твојега дивнога сунца благоволио напојити”.

Но пре коментарисања облика *свјета* у овој реченици — уз већ прокоментарисан вокатив Господи! — наглашавам да реч *бријег* Његош овде није употребио као *русизам* (у значењу обала), већ као *србизам*, што значи: *брдо*, *гора*, а метафорично — *висина*. Што се, пак, тиче облика *свјета* у наведеној реченици, ову реч ијекавизирају сви осим Исидоре Секулић. Ни овога пута она овај црквенословенизам не прилагођава савременоме изговору, него га само транскрибује, чиме му чува значење у датом контексту: свјет = свјетлост. Ијекавизацијом овога црквенословенизма добија се смисао, као на пример у Ђиласовој реченици, да је „Његош... радосно захвалан што је на једном од свијетова надојен творачком свјетлошћу”.²⁰ А смисао је — по моме мишљењу — друкчији:

„Хвала Ти, Господи, јер си ме на гору [= на висину — Р. Ј.] једнога Твојега свјета [= једне твоје свјетлости, а не свијета = космоса! — Р. Ј.] удостојио извести и [на тој висини — Р. Ј.] зраках [зрацима, лучама — Р. Ј.] једнога Твојега дивног сунца благоволио напојити”.

Треба имати на уму да је Његош за мото свога завештања узео почетак *Великога славословља* („Слава Теби [Боже] што си нам показао светлост”), чији завршни стих (пред тзв. „*Трисвето*”) гласи: **Во свѣтъѣ твоємѣ оѡзримѣ свѣтъ** (ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς; *In lumine tuo videbitus lumen*), што значи „Твојом свјетлошћу видимо свјетлост”.²¹ То је, дакле, прослављање светлости као у химни, исто онако као што је одавно истакнуто да је Његошева *Луча микрокозма* — химна светлости.²²

У овој прилици указаћу још само на црквенословенизме **НАДЕЖДА** и **ЛОНО**, које Његош употребљава у последњим двома реченицама свога непосредног обраћања Богу у духовноме делу *Тестаментa*:

„Ја са **надеждом** ступам к Твојему светилишту Божественоме, којега сам свијетлу сјенку назрио јоште с бријега којега су моји смртни кораци мјерили.”

Овде Његош употребљава црквенословенизам **НАДЕЖДА** у складу с богослужбеним тоном духовнога дела свога *Тестаментa*. У Његошево вре-

²⁰ Исп. Милован Ђилас, *н. д.*, 538.

²¹ *Псалам* 35, стих 10.

²² Исп. Вуко Павићевић, *Белешке и објашњења уз Лучу микрокозма*, у књ. П. П. Његош, *Горски вијенац — Луча микрокозма*. Просвета, Београд, 1980, 343; 376.

ме и у време Вука Караџића та реч је у српскоме језику била мушкога рода (а и данас понегде у говорима Херцеговине, Црне Горе и западне Србије) — *на̀д*, ген. *на̀да*... Уосталом, у *Горскоме вијенцу* Његош је једном употребио управо тај лик (*на̀д*) у облику генитива једнине: „На̀да нема, пра̀во [право речено; заиста — Р. Ј.], ни у кога / до у Бога и у своје руке”²³.

И пре него што поново наведем последњу реченицу духовнога дела Његошева *Тестамент*, прокоментарисаћу још само црквенословенизам општесловенскога порекла *лоно*, који се у њој јавља.

Црквенословенизам *лоно* преузимају сви коментатори и интерпретатори духовнога дела Његошева *Тестамент*. Овај — данас очигледни анахронизам — само је Иво Андрић покушао да осавремени и замени речју *ликом*: „*под Твојим ликом да вјечни сан боравим*”. Реч *лоно*, међутим, значи: *недро // недра, наручје, крило*. Конкретно: у датој реченици ја бих *лоно* превео речју *окриљем*, дакле: *под Твојим окриљем*.

А та завршна реченица духовнога дела Његошева *Тестамент* представља врхунац његове смирености и у исто време оптимистичне спремности за неминовност — за прелазак у вечно одредиште. Она гласи:

„*Ја на Твој позив смирено идем: или под Твојим лоном [под Твојим окриљем — Р. Ј.] да вјечни сан боравим, или у хорове бесмртне да Те вјечно славим*”.

Овакву своју филозофску и религиозну спремност за све што може бити Његош је и раније изрицао, и посредно и непосредно. Његове су речи које изговара игуман Стефан: „*Све што бива и што може бити, / мени ништа није непознато; / што год дође ја сам му наредан*”²⁴. Тако је Његош *наредан* и за „очи у очи са смрћу” у тренутку кад има само тридесет шест година и неки месец), кад „на Перчању” пише *Тестамент*. Природно, таквом религиозном духу ни вечност није неизвесна, јер за њега:

*Ако исток сунце св’јетло рађа,
ако биће ври у луче сјајне,
ако земља привиђење није,
душа људска јесте бесамртна.*²⁵

²³ *Горски вијенац*, 133–134.

²⁴ *Горски вијенац*, 2490–2492.

²⁵ *Луча микроkozма*. Посвета, 135–138.

Radojica R. JOVIĆEVIĆ

THE LITERARY GENRE, MOTTO AND LANGUAGE OF
PETER II PETROVIĆ NJEGOŠ'S TESTAMENT

Summary

Njegoš's *Testament* — similarly to Middle Ages charters of Serbian rulers — consists of two parts: 1. *arenga* (preamble) or the spiritual part, and 2. *disposition* (decision; bequeathing — *zavještanje*) or material part. As an official, legal act, the bequeathing was written simply — in a business-like and administrative language. The spiritual part, on the other side, was written in the manner of a solemn style, mostly tainted with a worship tone, with many church-slavicisms, among which some of them, in comments or in publications of Njegoš's *Testament*, are transcribed in an inaccurate way, while some of them are wrongly interpreted, particularly the homonyms. In this paper, author is explaining some of those church-slavicisms — the ones like.

Key words: СВѢТЪ (*svetlost* = lumen = light) : СВѢТЪ (*svet, svemir* = mundus = world, universe); БРЪГЪ (*breg* = hill, mountain, heights) : БРЪГЪ (*breg* = coast; river side), ЛОНО (*nedro, naručje, krilo, okrilje* = bosom, lap); НАДЕЖДА; vocative case Господи!